

---

*Моцак Світлана,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна*

ЕКОНОМІЧНА ЕКСПАНСІЯ США НА ДАЛЕКИЙ СХІД У 1895-1897 РОКАХ

Політика США на Далекому Сході на сьогодні є об'єктом пильної уваги, як в зарубіжній, так і у вітчизняній історичній науці. Дослідження даної проблеми важливо як для вивчення особливостей політики США в Азії в минулому, так і для розуміння сучасних міжнародних відносин на Далекому Сході, адже сутність американської політики в регіоні в новітній час почала проявлятися вже в період її становлення.

Наприкінці XIX сторіччя активно створювалися передумови для експансіоністської політики США в Латинській Америці, в зоні Тихого океану та на Далекому Сході.

Зовнішня політика для Гровера Клівленда, Президента США 1893 – 1896 років, який обіймав цю посаду вдруге, мала другорядне значення. У країні з'являлися заклики до активної зовнішньої політики, але Г. Клівленд не вважав, що влада повинна займатися економічною експансією Сполучених штатів щодо освоєння нових ринків. Він був проти анексії та колоній і тільки жадав, щоб інші держави поважали суверенітет Сполучених штатів. Така його позиція підтримувалася далеко не всім населенням країни.

Експансія необхідна – такою була основна тема виступів багатьох бізнесменів і державних діячів 1890-х років. Ця тема також займала важливе місце в дискусіях конгресів США. Запізнівшись до розподілу колоній, США не змогли створити «класичної» колоніальної імперії, схожої на британську чи французьку. Територіальний розподіл світу був уже завершений, а будь-яка спроба його переділу, захоплення нових колоній означала безпосередню конфронтацію з могутніми європейськими державами. Давалася взнаки відносна військова слабкість США наприкінці XIX сторіччя, гальмом були також антивоєнні й демократичні традиції американського народу. Внаслідок цього експансія США мала певну своєрідність [3,

---

с.17].

Експансія США підтримувалася ідеологічно істориками, соціологами, теологами, економістами. Великий успіх мала концепція Тернера Справедливого, що підкреслювала значення фонду «вільних» земель у США для особливостей їхнього соціально-економічного і політичного розвитку. Він висунув «теорію кордону», згідно з якою, як вважав автор, соціальне напруження в кінці XIX сторіччя можна зняти зовнішньополітичною експансією, оскільки «вільні» землі в країні вже засвоєні. Ця експансія буде «експансією свободи», розповсюдженням демократії за межі країни.

Найбільш успішним пропагандистом в історії США був Альфред Мехен. Звертаючись до досвіду історії Великої Британії, він створив концепцію маринізму: США необхідно мати великий флот – зняття експансії не лише в Латинській Америці, а й далеко за межами країни. Це дасть змогу вирішити її соціальні й економічні проблеми. Аргументи А. Мехена використовували впливові політичні діячі з оточення Т. Рузвельта, вони враховувалися при розробці пріоритетів зовнішньої політики США. Саме під впливом цієї концепції вже в 1893 року військово-морський флот США займав не 12-те, як у 80-х роках, а 5-те місце в світі. В наступні десятиліття зусиллями республіки йшло нарощування будівництва нових лінкорів, міноносців, канонерок як на судноверфях США, так і закупівля їх за кордоном, передусім у Британії [4, с.773].

США були особливо зацікавлені у китайському ринку, який уявлявся безмежним. «Якщо б ми могли примусити 414 млн. китайців купувати в середньому на 1 долар наших товарів на рік, то це подвоїло б нашу торгівлю і навіть більше» [2, с.218], стверджували бізнесмени. Але великі європейські держави займали там вже міцні позиції, тому США змушені були маневрувати та підтримували агресію Японії.

У Китаї американці проводили політику «захисника» інтересів країни від європейських конкурентів. Водночас вони домагалися торгових пільг і вигідних концесій. Проте наприкінці 80-х років XIX сторіччя дружня маска була зірвана, бо США відкрито заохочували японську агресію. При цьому в США до Японії ставилися доброзичливо, вважаючи японців «азіатськими янкі», енергійними і цілеспрямованими. Китайці ж зневажалися.

Крім того, частка Китаю у торгівлі зі США падала. Китайський народ активно виступав проти іноземних місіонерів. США зайняли очікувальну позицію, коли європейські імперіалісти та Японія почали боротьбу за розподіл Китаю на «зони впливу» і висунули вимогу «рівних можливостей» [5, с.98].

Такої тактики дотримувалися американці і під час війни між Китаєм та Японією 1894-1895 років, фактично підтримуючи останню. Американські фінансові клани домагалися вигідних концесій на експлуатацію надр Китаю та попри активу протидію європейців, поступалися лише Британії. В країні посилювався і політичний вплив. Тут діяли американські місіонери та засновники 150 церков.

США також як і Японія, намагалися підірвати вплив Китаю в Кореї. Вони виступали за «незалежність» Кореї від Китаю, намагаючись полегшити своїм монополістам реалізацію планів щодо економічного закабалення корейського населення. В 90-ті роки ХІХ сторіччя американські бізнесмени організували спеціальну компанію для експлуатації багатств Кореї під назвою «Компанія з розвитку Кореї» та домоглися концесії на видобування золота та інших мінералів у районі Уйсань [6, с.213]. У 1896 році американський капіталіст Джеме Морз отримав концесію на будівництво залізниці Сеул – Чемульпо. Монополісти США розгорнули в Кореї свою колоніально-експлуататорську діяльність. Одночасно США за угодою 1887 року направляли інструкторів в корейську армію. Посилена увага США до Кореї неабиякою мірою пояснювалася її вигідним стратегічним положенням, як плацдарму експансії – на південь і на північ – проти Китаю та Росії на Далекому Сході.

Використовуючи Японію в своїх цілях, США та Велика Британія проводили політику, яка була направлена не тільки проти корейців, а й проти населення Китаю. Вони намагалися нацькувати Японію на Китай, підірвати його силу та вплив і створити умови для його розподілу на сфері впливу.

Агресія США в Кореї, мала б сприяти процесу залучення американських капіталів. У той же час, це стало підґрунтям для воєнного нападу Японії на Китай у 1894 році.

Користуючись великим впливом на зовнішню політику Китаю, намісник столичної провінції Чжилі Лі Хунчжан спочатку намагався маневрувати, щоб уникнути війни. Він розумів, що

Китай був до неї зовсім не готовий. Проте ряд впливових сановників із так званої хунанської кліки, у їх числі нанкінський намісник Чжан Чжи-дун, правителі деяких інших провінцій та чиновники Цзунліяміна сподівалися на допомогу Британії. Вони критикували Лі Хунчжана за нерішучість, намагаючись підірвати його позиції. Лі Хунчжан покладав великі сподівання на старий принцип зовнішньої політики цінського уряду, виражений словами «приборкувати варварів силами самих варварів». Він намагався добитися від європейських держав та США втручання для допомоги Китаю, розраховуючи, що їх поради утримають Японію від війни. Але зарозумілість та невігластво Цінського двору, яке продовжувало з повною зневагою ставитися до іноземних «варварів», посилювали вплив прибічників війни з Японією.

З метою попередження війни Лі Хунчжан звернувся до уряду США. З проханням очолити спільне дипломатичне звернення держав до Японії на користь миру. 3 липня 1894 року Лі Хунчжан говорив про це з американським повіреним у Пекіні К. Денбі. Але державний секретар США Уолтер Грешам 28 липня заявив китайському представнику у Вашингтоні, що «США будуть діяти лише в «дусі нейтралітету», «дружнім чином» в відношенні до Японії і ні в якому разі не втручатися в конфлікт спільно з іншими країнами».

Офіційно США радили обом сторонам зберігати мир, але насправді заохочували японську агресію.

Японська пропаганда спрямовувала свої зусилля на протиставлення Японії Китаю в очах американської громадськості. Японська секретна служба підкупила Є. Хауза, головного редактора журналу американського видавництва «Токіо Таймс», щоб він опубліковував сприятливі для Японії матеріали. Японські посланники у Вашингтоні та консули в Сан-Франциско і Нью-Йорку також постійно виступали в ЗМІ, захищаючи політику Японії в очах американців. Японський консул у Нью-Йорку заявляв: «Ми вдячні американським газетам за те, що вони говорять про нас, і за те, що вагомими моральними вагами громадської думки в цій країні виявилися, схоже, майже повністю на боці Японії...».

Після війни 1894-1895 років американці в офіційному і неофіційному плані висловлювалися за те, щоб відновлення в

Китаї проходило під егідою США, а не Японії. Торгово-промислові кола США стали вимагати від уряду більш активної політики щодо забезпечення привілеїв американцям у Китаї, більш вигідних умов для американського капіталу. Бізнесмени із «Американ Чайна девелопмент компанії» створили Комітет американських інтересів у Китаї, котрий апелював прямо до президента Америки. Посилилися експансіоністські заклики у пресі. Їх підігрівали промисловці та торговці, зокрема компанія Рокфелера «Стандарт ойл», котра збувала в Китаї керосин. Її головним конкурентом були постачальники із Росії. Коли ж у суперництво вступила «Ройял-Датч шелл» (нідерландсько-британська нафтогазова компанія), розпалилася гостра конкурентна боротьба монополій за ринки Китаю, охопивши також збут металовиробів, з продажу яких американці успішно обганяли британців.

США активно брали участь у «битві за концесії» в Китаї. Серед прихильників китайських концесій були: Є. Гарріман, залізничний магнат, ряд банкірів (із «Ферст нешнл бенк», «Чейз нешнл бенк» та ін.), представники морганівської групи, сталевого концерну Карнегі та ін. Їхні спроби через дипломатів А.У. Баша та Ч. Денбі збудувати залізницю в Маньчжурії та в долині річки Янцзи, а також розгорнути експлуатацію надр Китаю не увінчалися успіхом, зважаючи на протидію російських, британських, французьких та бельгійських капіталістів.

У цей час у Китаї значно збільшується ввіз нафтопродуктів та зернового борошна, головним чином із США. Вже в 1897 році постачання керосину в Китай досягло 100 млн. галонів.

Започатковане будівництво залізниці, промислових підприємств, портових споруд створювало необхідність у будівельних матеріалах, обладнанні, залізничному обладнанні та інших матеріалах, які задовольнялися імпортом і зрозуміло, що і зі США.

Поряд з указаними вище товарами, ввіз яких був пов'язаний з посиленням промисловим будівництвом та проникненням іноземного капіталу в глибинні провінції країни, імперіалістичні монополії в погоні за високими прибутками продовжували завозити у Китаї у великій кількості опіум. Ввіз опіуму майже не скоротився, займаючи друге місце в імпорті Китаю після бавовняних виробів, 10,7 % загальної вартості імпорту.

У китайському експорті з'являється велика група нових товарів, у яких були зацікавлені імперіалістичні монополії Європи та Америки, і вивіз яких із Китаю ними постійно стимулювався. Особливо збільшився експорт таких товарів, як бавовна, соєві боби, хутра, шерсть.

Також для затвердження політичного впливу США та забезпечення економічної експансії вагомий внесок зробили американські місіонери. За останнє десятиліття XIX ст. число американців-місіонерів у Китаї збільшилося в 5 разів – з 200 до 1 тис., а за деякими даними, досягало 1,5 тис. Загалом вартість власності американських місій у Китаї збільшилася з 1 млн. доларів у 1875 році до 5 млн. в 1900 році, що склало п'яту частину всіх капіталовкладень США в Китаї [6, с.215].

Знаючи місцеві умови, мови, конкретну ситуацію, місіонери будь-якими способами поставляли інформацію підприємницьким та зовнішньополітичним установам, виконували роль перекладачів, відбирали та інструктували кадри, котрі прислужували іноземцям. Саме тому місіонери незмінно користувалися широкою військовою та дипломатичною підтримкою з боку урядових відомств США, особливо ретельно відносилися до діяльності релігійних організацій США в Китаї.

Немає сумніву в тому, що широкі концесійні плани США були направлені не тільки проти Китаю та Кореї, а й проти Росії в 1896-1897 роках. Спроби дипломата У. Баша та інших американських представників довести, що інтереси царської Росії не будуть зачеплені, зазнали невдачі. Росія категорично виступила проти американських залізничних проєктів, в результаті чого У. Башу не вдалося домогтися згоди Китаю на залізничну концесію в Маньчжурії.

Проєкт У. Баша був пов'язаний із експансіоністсько-колонізаторською діяльністю США на російському Далекому Сході та в Сибіру. Американські авантюристи, котрі заохочувалися урядом, проникали в російські води біля берегів Чукотки, Камчатки, Сахаліну і на узбережжя Охотського моря.

Десятки американських фірм, у їх числі «Маккенна» та «Райт і Баун», розгорнули активну діяльність на Чукотці; інші фірми («Френч», «Бордман і Ко») хазяйнували на Охотському та Камчатському узбережжях [1, с.768].

Безцеремонне хазяйнування американських фірм у

російських водах, поблизу берегів Камчатки, Чукотки, Сахаліну і в Охотському морі, стало можливим і тому, що царський уряд мало піклувався про організацію охорони цих володінь і захисту інтересів туземного населення. Від часу до часу царська влада видавала розпорядження, котре забороняло іноземцям заходити в бухти та затоки, а також плавання вздовж берегів Охотського та Берінгового морів. Але всі ці розпорядження ігнорувалися американськими фірмами, котрі знали, що флот Росії не в змозі організувати справжню охорону своїх далеких берегів.

Американські монополії наприкінці XIX сторіччя неодноразово домагалися концесій на Сахаліні, на узбережжі Охотського моря і в Приамур'ї. Всі ці спроби були відкинуті Росією.

Отже, в період з 1895 до 1897 рр. США проводила більш-менш стриману зовнішню політику стосовно Далекого Сходу. В цей період в США ще діяв принцип ізоляціонізму (доктрини Монро), тому влада неохоче розглядала питання економічної експансії за межі Америки, насамперед у Тихий океан та на Далеких Схід. Але впливові підприємці та фінансисти всіляко намагалися поширити свій капітал в різні куточки світу. Одним із таких «куточків» був Китай. Американці шукали шлях для проникнення на китайський ринок, брали участь у битві за концесії на будівництво заводів, залізниць, підприємств з видобутку корисних копалин. Поряд з Японією, американські фінансисти та підприємці активно втручалися в економіку Кореї, Маньчжурії та далекосхідних регіонів Росії. В період японсько-китайської війни США намагалися дотримуватися нейтралітету, але фактично підтримували агресію з боку Японії.

Таким чином, далекосхідна політика США в 1895–1897 роках базувалася на поширенні свого впливу та підтримці американського капіталу, який активно намагався проникнути на весь Далекий Схід, особливо в багаті сировиною Китай та Маньчжурію, але зіштовхнувся з політикою інших провідних країн, що мали на той час у регіоні Далекого Сходу свої інтереси.

Список використаних джерел і літератури

1. Нарочницький О.Л. Колоніальна політика капіталістических стран на Дальнем Востоке 1860-1895 гг. Москва: Издательство АН СРСР, 1956. 899 с.
2. Согрин В.В. Политическая история США XVII-XX вв.

-
- Москва: Весь мир, 2001. 391 с.
3. Таран Л. Всесвітня історія США в 1877-1898 роках. Історія України. 2006. № 11 (березень) С. 16-21.
  4. Тіндал Д.Б. Історія Америки / 6-те видання пер. з англійської Людмила Притула та ін. Львів: Літопис, 2010. 904 с.
  5. Фурсенко А.А. Борьба за раздел Китая и американская доктрина открытых дверей (1895-1900). Москва: Наука, 1956. 247 с.
  6. Хохлов А.Н. Иностранный капитал в Китае: торговля, предпринимательская деятельность и банковское дело (2-я половина XIX в.). Социально-экономические и политические проблемы Китая в новое и новейшее время. Под ред. Г.Д.Сухарчука. Москва, 1991. 329 с.
  7. Юрьев М.Ф. История стран Азии и Африки в Новое время. Москва: Наука, 1976. 254 с.

* * *

Шрамук Елизавета,
*УО «Витебский государственный университет
имени П. М. Машерова», г. Витебск, Республика Беларусь
(Научный руководитель – кандидат
исторических наук, доцент Н. В. Величко)*

ДИПЛОМАТИЯ Ш. М. ДЕ ТАЛЕЙРАНА НА ВЕНСКОМ КОНГРЕССЕ

Шарль Морис де Талейран стал первым дипломатом буржуазии, уловившим веяния новой эпохи. Он был активным участником революционных событий, не без его участия строился «политический аттракцион» Франции, когда страна взлетала из пошатнувшейся монархии до устрашающей империи, снова возвращалась в монархию и ниспадала в республику. Ш.Талейран оказался одним из самых прозорливых, вертких и умных политических деятелей той эпохи. Сквозь жизнь он пронес свой неизменный девиз – «Предательство – это вопрос даты. Вовремя предать – это значит предвидеть». В общей сложности Ш.Талейран умудрился виртуозно предать свою родину пять раз подряд. Его дипломатические методы не потеряли своей